

İNVESTİSIYA FƏALİYYƏTİNİN TƏTBİQİ MEXANİZMLƏRİ VƏ PRAKTİK TƏCRÜBƏ

R.F. İsmayılı

Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan
e-mail: rafayil.ismayilli@icloud.com

Xülasə: İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri iqtisadi inkişafın və sosial rifahın təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bu mexanizmlər maliyyə resurslarının səmərəli istifadəsinə, istehsalın genişlənməsinə, innovasiyaların tətbiqinə və yeni iş yerlərinin yaradılmasına xidmət edir. İnkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya və texnologiya yönümlü investisiyalar, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə xarici sərmayələr və infrastruktur layihələri üstünlük təşkil edir. Azərbaycanda enerji sektoru ilə yanaşı qeyri-neft sahələrinin inkişafına yönələn investisiyalar iqtisadi diversifikasiyanı, regional inkişafı və sosial-iqtisadi sabitliyi gücləndirir.

Açar sözlər: İnvestisiya fəaliyyəti, tətbiq mexanizmləri, iqtisadi inkişaf, xarici sərmayə, dövlət-özəl tərəfdaşlığı

Giriş

Qloballaşan dünyada investisiya fəaliyyəti ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafının əsas şərtlərindən biri kimi çıxış edir. İnvestisiya yalnız maliyyə kapitalının iqtisadiyyata yönəldilməsi deyil, həm də istehsalın modernləşdirilməsi, innovasiyaların tətbiqi və yeni iş yerlərinin yaradılması üçün mühüm vasitədir. Bu səbəbdən, investisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmlərinin elmi-nəzəri əsaslarının araşdırılması və praktik təcrübənin öyrənilməsi aktual tədqiqat istiqamətləri arasında xüsusi yer tutur.

İqtisadi nəzəriyyələrə görə, səmərəli investisiya mühiti üçün üç əsas amil tələb olunur: dövlətin makroiqtisadi sabitliyi qorumaq qabiliyyəti, hüquqi-normativ bazanın şəffaflığı və institusional mühitin inkişaf səviyyəsi. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kapital bazarlarının dərinləşməsi, innovasiya yönümlü layihələrin maliyyələşdirilməsi və startap ekosistemlərinin dəstəklənməsi investisiya fəaliyyətini gücləndirən əsas mexanizmlərdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə xarici investisiyaların cəlbi, dövlət zəmanətli infrastruktur layihələri və kənd təsərrüfatı sahəsinə yatırımlar üstünlük təşkil edir [3, s 112].

Azərbaycan təcrübəsi bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Enerji sektorunda beynəlxalq investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi ilə yanaşı, son illərdə qeyri-neft sektoruna yönəldilən sərmayələrin artırılması prioritet istiqamət kimi müəyyən olunub. Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafı və regionlarda infrastruktur layihələrinin icrası ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyasına xidmət edir [1, s 41].

İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri yalnız kapital qoyuluşu deyil, həm də sosial rifahın yüksəldilməsi, innovasiya potensialının inkişafı və iqtisadiyyatın dayanıqlı böyüməsi üçün əsas şərtlərdən biridir. Bu səbəbdən, həm beynəlxalq təcrübənin, həm də Azərbaycan reallığının müqayisəli öyrənilməsi mövzusunun elmi və praktiki aktuallığını artırır.

Təhlil

İnvestisiya fəaliyyəti müasir iqtisadiyyatın inkişafında əsas strateji alətlərdən biri hesab olunur. Onun mahiyyəti yalnız kapital qoyuluşu ilə məhdudlaşmır, həm də texnologiyaların yenilənməsi, istehsal güclərinin genişləndirilməsi, məşğulluğun artırılması və sosial rifahın yüksəldilməsinə yönəlir. İqtisadi inkişaf nəzəriyyələri göstərir ki, sabit və səmərəli investisiya mühitinə malik olan ölkələr daha yüksək iqtisadi artım templərinə nail olur [3, s. 112]. Bu baxımdan, investisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmlərinin elmi əsaslarla öyrənilməsi və praktik təcrübənin təhlili xüsusi aktualıq kəsb edir.

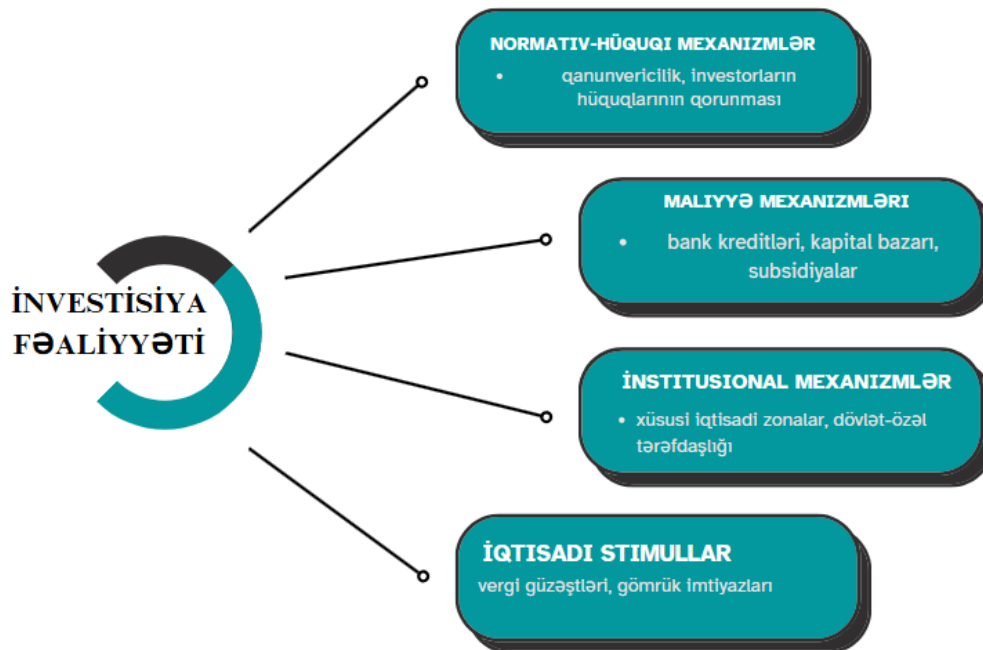
İnvestisiya mühitinin formalaşmasında üç əsas faktor həlledici rol oynayır: dövlətin makroiqtisadi sabitliyi qorumaq imkanları, hüquqi-normativ bazanın şəffaflığı və institusional infrastrukturun səviyyəsi. Bu üç amil arasında ən güclü təsirə sahib olan faktor hüquqi təminat və investorlara verilən dövlət zəmanətləridir. Bu səbəbdən, ölkələr arasında investisiya axınlarını cəlb etmək üçün rəqabət daha çox məhz qanunvericilik islahatları və vergi stimullarının tətbiqi ilə aparılır [5, s 156].

İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri müxtəlif istiqamətlərdə formalaşır. Normativ-hüquqi mexanizmlər investorların hüquqlarının qorunmasını, müqavilələrin icrasını və mübahisələrin həllini təmin edir. Maliyyə mexanizmləri bank kreditləri, kapital bazarları, dövlət zəmanətli layihələr, habelə subsidiyalar vasitəsilə həyata keçirilir. İnstitusional mexanizmlər isə xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, investisiya fondlarının fəaliyyət göstərməsi və dövlət-özəl tərəfdaşlığı layihələrinin reallaşdırılmasını nəzərdə tutur [4, s. 133]. Vergi güzəştləri və gömrük imtiyazları kimi iqtisadi stimullar investorların maraqlarını artıran mühüm vasitələr hesab edilir.

Beynəlxalq praktika göstərir ki, inkişaf etmiş ölkələrdə investisiya mexanizmləri əsasən kapital bazarlarının dərinləşməsi, innovasiya yönümlü layihələrin dəstəklənməsi və startup ekosistemlərinin inkişaf etdirilməsi üzərində qurulur. Məsələn, ABŞ-da “venture capital” mexanizmləri yüksək texnologiyalı şirkətlərin maliyyələşdirilməsində aparıcı rol oynayır [2, s. 92]. Avropa İttifaqı ölkələrində isə xüsusi iqtisadi zonalar və yaşıl investisiyalara dövlət dəstəyi daha çox diqqət çəkir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə əsas üstünlük xarici sərmayələrin cəlbinə verilir. Bu ölkələrdə dövlət zəmanətli infrastruktur layihələri və kənd təsərrüfatına yönəldilən investisiyalar iqtisadiyyatın əsas dayaqlarından biri kimi çıxış edir.

Azərbaycanın təcrübəsi də bu baxımdan əhəmiyyətlidir. Ölkədə enerji sektorunda həyata keçirilən transmilli layihələrlə yanaşı, qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəlik investisiya siyasəti prioritet elan olunmuşdur. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində infrastruktur və sosial layihələrin reallaşdırılması, həmçinin xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması bu siyasətin əsas mexanizmlərindəndir. Kənd təsərrüfatı, turizm və informasiya texnologiyaları kimi sahələrdə investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi iqtisadi diversifikasiyanın əsas hədəflərindəndir [1, s 41].

Sxem 1. “İnvestisiya Fəaliyyətinin Əsas Tətbiq Mexanizmləri”

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Sxem 1 dən görüldüyü kimi, investisiya fəaliyyətinin tətbiqi müxtəlif mexanizmlər vasitəsilə həyata keçirilir. Normativ-hüquqi mexanizmlər investorların hüquqlarının qorunması və şəffaf qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasını təmin edir. Maliyyə mexanizmləri kapital bazarı, bank kreditləri və subsidiyalar vasitəsilə investisiya axınlarını dəstəkləyir. İnstitusional mexanizmlər dövlət-özəl tərəfdaşlığı və xüsusi iqtisadi zonalar üzərində qurularaq iqtisadi inkişafı stimullaşdırır. İqtisadi stimullar isə vergi və gömrük güzəştləri ilə investorların maraqlarını artırır. Beləliklə, bütün bu mexanizmlərin sintez olunmuş tətbiqi ölkənin sosial-iqtisadi sabitliyinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri yalnız kapital cəlbinə deyil, həm də sosial rifahın yüksəldilməsinə, regionlarda məşğulluğun artırılmasına və infrastrukturun modernləşdirilməsinə yönəlir. Düzgün seçilmiş mexanizmlər sosial bərabərsizliyin azaldılmasına, ətraf mühitin qorunmasına və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinin reallaşdırılmasına

mühüm təsir göstərir. Bu səbəbdən, həm beynəlxalq təcrübə, həm də Azərbaycanın milli strategiyası göstərir ki, investisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri yalnız iqtisadi artımı deyil, eyni zamanda uzunmüddətli sosial-iqtisadi sabitliyi təmin edən ən mühüm vasitələrdən biridir [4, s 243].

İnvestisiya fəaliyyətinin sosial təsirləri ayrıca diqqət tələb edir. Çünki iqtisadi mexanizmlərin məqsədi yalnız kapitalın artırılması deyil, həm də əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, sosial rifahın gücləndirilməsi və regionlar arasında balanslı inkişafın təmin edilməsidir. İnfrastruktur sahəsinə edilən hər 1 dollar investisiya orta hesabla 1,7 dollar əlavə iqtisadi gəlir gətirir və məşğulluğun artmasına birbaşa təsir göstərir. Bu fakt, investisiyanın yalnız iqtisadi deyil, həm də sosial effektivliyini sübut edir [2, s 134].

Azərbaycan reallığında da bu tendensiya özünü göstərir. Son illərdə regionlarda həyata keçirilən investisiya layihələri nəticəsində yollar, su təchizatı sistemləri, elektrik infrastrukturunun modernləşdirilməsi və kənd təsərrüfatına texniki dəstək proqramları genişlənməmişdir. Bu sahələrə yönəldilən sərmayələr kənd yerlərində yaşayış şəraitinin yaxşılaşmasına, daxili bazarın güclənməsinə və ixrac potensialının artmasına səbəb olmuşdur [1, s. 41].

İnvestisiya fəaliyyətində praktiki təcrübə göstərir ki, dövlət-özəl tərəfdaşlığı mexanizmi (PPP) inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün ən səmərəli vasitələrdən biridir. Bu model dövlətin sosial infrastruktur layihələrini maliyyələşdirmək yükünü azaldır, eyni zamanda özəl sektorun menecment təcrübəsini dövlət xidmətlərinə tətbiq etməyə imkan verir. Azərbaycanın təcrübəsində də bu yanaşma mühüm rol oynamaqdadır. Xüsusilə nəqliyyat və logistika, səhiyyə və təhsil sahəsində PPP layihələri uğurla həyata keçirilmişdir.

İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri çoxşaxəli xarakter daşıyır. Onlar yalnız maliyyə resurslarının idarə olunmasına deyil, həm də sosial, texnoloji və regional inkişafın təmin edilməsinə xidmət edir. Beynəlxalq praktika və Azərbaycan təcrübəsi göstərir ki, bu mexanizmlərin effektivliyi birbaşa dövlətin institusional siyasətindən, hüquqi-normativ mühitdən və iqtisadi stimullardan asılıdır. Doğru seçilmiş mexanizmlər uzunmüddətli iqtisadi sabitliyi, sosial rifahın yüksəlişini və innovasiya əsaslı inkişafı təmin edən əsas vasitədir.

Nəticə

İnvestisiya fəaliyyəti müasir iqtisadiyyatın inkişafında əsas hərəkətverici qüvvələrdən biridir. İnvestisiyaların tətbiqi mexanizmləri düzgün seçildikdə, yalnız kapital qoyuluşu təmin edilmir, həm də istehsal güclərinin genişləndirilməsi, innovasiyaların tətbiqi, sosial rifahın yüksəldilməsi və regionların balanslı inkişafı mümkün olur. Müxtəlif ölkələrin təcrübəsi sübut

edir ki, investisiya siyasətində tətbiq olunan mexanizmlər iqtisadiyyatın strukturuna və inkişaf prioritetlərinə uyğunlaşdırıldıqda daha səmərəli nəticələr verir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə kapital bazarlarının güclü olması, innovasiya yönümlü layihələrin dəstəklənməsi və startap ekosistemlərinin inkişafı əsas hədəflərdən birini təşkil edir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə xarici sərmayələrin cəlbi, dövlət zəmanətli infrastruktur layihələri və kənd təsərrüfatı sahəsinə yatırımlar üstünlük təşkil edir. Bu yanaşmalar göstərir ki, investisiya fəaliyyətinin uğuru üçün universal mexanizm mövcud deyil, hər bir ölkə öz iqtisadi reallıqlarına uyğun strategiya formalaşdırmalıdır.

Azərbaycan təcrübəsi də bu baxımdan diqqətəlayiqdir. Ölkədə enerji sektoruna yatırımlarla yanaşı qeyri-neft iqtisadiyyatının inkişafına yönəlik tədbirlər, dövlət-özəl tərəfdaşlığı layihələri, xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması və regionlarda sosial infrastrukturun modernləşdirilməsi istiqamətində addımlar atılır. Bu yanaşma milli iqtisadiyyatın diversifikasiyasına, dayanıqlı inkişafın təmin olunmasına və əhalinin rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə şərait yaradır.

İnvestisiya fəaliyyətinin tətbiqi mexanizmləri çoxşaxəli xarakter daşıyır və düzgün seçildikdə iqtisadiyyatın uzunmüddətli sabit inkişafı üçün zəmin yaradır. Onların məqsədyönlü tətbiqi dövlət siyasətinin effektivliyini artırmaqla yanaşı, sosial, iqtisadi və texnoloji inkişafı da stimullaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2023). İnvestisiya mühiti və iqtisadi inkişaf strategiyası (səh. 41). Bakı: Rəsmi Hesabat. Əlçatan: https://static.president.az/upload/Files/2022/07/22/5478ed13955fb35f0715325d7f76a8ea_3699216.pdf Taxes.Gov.Az+4static.president.az+4e-qanun.az+4
2. World Bank Group. (2020). Global Investment Competitiveness Report 2019/2020: Rebuilding Investor Confidence in Times of Uncertainty (səh. 134). Washington, DC: World Bank Group. Əlçatan: <https://hdl.handle.net/10986/33808> Президент АзербайджанаScribd
3. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2015). Economic Development (12th ed., səh. 112). Boston: Pearson. Əlçatan (ümumi məlumat): https://www.gettextbooks.com/author/Michael_P_Todaro Scribd+10gettextbooks.com+10slideshare.net+10
4. UNCTAD. (2022). *World Investment Report 2022: International Tax Reforms and Sustainable Investment* (243 s.). United Nations. Əlçatan:

https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf
shop.un.org+7un-
library.org+7unctad.org+7

5. European Commission. (2021). *Horizon 2020 Annual Report*. Brussels: European Union. 156 s.

INVESTMENT IMPLEMENTATION MECHANISMS AND PRACTICAL EXPERIENCE

R.F. Ismayilli

Azerbaijan University, 71 Jeyhun Hajibeyli, Baku, Azerbaijan

Abstract. Investment activity implementation mechanisms play an important role in ensuring economic development and social well-being. These mechanisms serve the efficient use of financial resources, expansion of production, introduction of innovations and creation of new jobs. In developed countries, innovation and technology-oriented investments prevail, while in developing countries, foreign investments and infrastructure projects prevail. In Azerbaijan, investments aimed at the development of non-oil sectors, along with the energy sector, strengthen economic diversification, regional development and socio-economic stability.

Keywords: Investment activity, implementation mechanisms, economic development, foreign investment, public-private partnership.